

Josef Franz Enzenberger

AZ ANABAPTISTÁK SORSA AUSZTRIA- MAGYARORSZÁG TERÜLETÉN A HABSBURGOK KORÁBAN

Josef Franz Enzenberger (Fotó: Fehér Bertalan)

Jó napot kívánok! Ennyit tudok magyarul. Nagy szeretettel üdvözlöm Önöket, mindnyájukat ezen az ünnepi alkalmon, amelyen az a megtiszteltetés ért engem, hogy előadást tarthatok. Bécsből jöttem, közel negyven éve foglalkozom ezzel a témával. Római katolikus háttérből származom. Germanisztikát és filozófiát tanultam a bécsi egyetemen, és egyetemi éveim során tértem meg Jézus Krisztushoz. Akkor kezdtem el magamnak föltenni a kérdést, hogy honnan jön ez a mozgalom? Hogy ez valami amerikai furcsaság, és akkor elkezdtem a történelmét kutatni ennek a témának. Végül arra a felismerésre jutottam, hogy a felnőtt keresztség nemhogy Amerikából jött volna Európába, hanem éppen fordítva.

Időközben germanisztikából és történelemből

lediplomáztam, és a diplomamunkámban, mindkét szakon a bemelegítés történelmével foglalkozó szakdolgozatot írtam. Amint talán tudják is, Alsó-Ausztriában két bemelegítést kiállító múzeum létezik. Ebben az összefüggésben szeretném a mi történelmi egyesületünk vezetője, *Reinhold Eichinger* üdvözlését is átadni. Sajnos ő nem tud ma velünk lenni. Eichinger testvérnek sok tennivalója van különböző területeken. Nemcsak ennek a két bemelegítést kiállító múzeumnak az alapítója és működtetője Niedersulzban és Falkensteinben, hanem a közelmúltban igen sokat foglalkozott az Ausztriában működő szabadegyházak állami elfogadtatásával. Talán tudják is, hogy most, 2013. augusztus 26-ával nyertek állami elismerést a szabadegyházak. Ezek közé tartoznak a baptisták is. Elég sok időbe telt. Nagyon örülünk annak, hogy az igen jó hírű katolikus hetilap, a *Die Furche* október 3-i számában egy rendkívül pozitív cikket jelentetett meg a bemelegítést valló egyházak történelméről és mivoltáról. És hab a tortán, hogy ennek a múzeumunknak a képe is megjelent ebben a cikkben.

Rátérek a témánkra, amelynek címe: *Az anabaptisták sorsa Ausztria–Magyarország területén a Habsburgok korában*. Annak ellenére, hogy a két országnak a történelme az 1989-es rendszerváltásig néhány évtizeden át meglehetősen eltérő irányba fejlődött, valamennyien tudatában vagyunk annak, hogy a két országot közel négy évszázadon keresztül egy közös, bár kissé változatos történelem köti össze. Ez a kapcsolat Ausztria és Magyarország között az 1526-os mohácsi csatával kezdődött, Abban az időben szereztek meg a Habsburgok különféle házassági kapcsolatok és örökségek kapcsán úgy Csehország, mint Magyarország koronáját. Semmit sem változtat ezen a tényálláson az, hogy a Habsburgok ezt a jogukat a magyarországi török megszállás miatt nem tudták csak korlátozott mértékben gyakorolni, De legkésőbb a pozsonyi birodalmi gyűlés után, ami 1687-ben zajlott, amelyen a magyar főrendek a Habsburgnak a magyar koronát átadták. Azóta létezett az Osztrák-Magyar Monarchia. Azzal, hogy a Habsburgok ezt a két országot így összecsatolták, egy másikfajta közös történelem is létrejött. Ez a közös történelmi vonás különösképpen bennünket, a bemelegítésben hívő közösségeket köt össze. Ez pedig egy üldözésről és szenvedésről szóló történelem. A Habsburgok, akik szinte hűséges követői és részben fanatikus védelmezői is voltak a katolikus hitnek, állandóan azon fáradoztak, hogy a katolikus vallás számára az egyedül uralkodó pozíciót megszerezzék. Ezt azzal a békeszerződéssel igazolták, amelyet 1555-ben Augsburgban kötöttek az észak-német protestánsokkal. Ebben a szerződésben rögzítették azt az alapelvet, amit latinul úgy hívnak, hogy „*Cuius regio, eius religio*”, akié az ország, azé a vallás. Ez annyit jelentett, hogy a földbirtokosnak joga volt a saját vallását, – és ez a Habsburgok esetében természetesen a katolikus vallást

jelentette – az alattvalókra ráerőltetni. Gyakorlatban azonban hosszabbtávon ez az elv valójában azt jelentette, itt a Habsburgok által uralt részen, hogy a katolikus valláson kívüli minden más vallás gyakorlata halálra volt ítélve. Noha Magyarország nem volt része ennek a szent Római Birodalomnak, mégis a Habsburg uralom révén egyre inkább a 17. században egyre inkább nagyobb nyomást gyakoroltak. Az ellenreformáció tehát itt Magyarországon is a pusztítás nyomait hagyta maga mögött, különösképpen az anabaptisták soraiban. És ezzel elérkeztem az előadásom tényleges témájához. Feladatomban ugyanis, hogy egy kis betekintést nyújtsak Önöknek az anabaptisták sorsára a Habsburgok idején, az Oszták–Magyar Monarchia területén.

1521-el kezdem. Röviddel a wormszi birodalmi gyűlés után, amelyen *Luther* a híres mondatát elmondta, „Itt állok, másként nem tehetek”, lutheránus iratok kezdtek terjedni Ausztriában, és röviddel azután már Magyarországon is. Ezt követően kezdődtek meg az első üldözések és haltak meg az első mártírok is. Az egyik ilyen mártír volt *Gaspar Tauber*, aki Bécsnek az egyik gazdag és jó hírben álló polgára volt. Az egyik fő forrás, ahonnan ezeket a történeteket ismerhetjük, a hutteri testvérek történelemlékönyve, amely ezekről mind beszámol. Ez tulajdonképpen egy krónika, a közösség történetéről, amelyben nagyon részletesen írnak egészen 1665-ig terjedően. Ez a könyv számol be nekünk az első igazolt hitvalló bemenítéséről is, amely egy felnőttel történt.

Egy ilyen bemenítésre került sor 1525. január 21-én egy bizonyos *Felix Manz* házában a svájci Zürichben. *Felix Manz* és *Konrád Grebel* is, aki a város egy gazdag patriciusának a fia volt, akik mindketten humán irányultságú képzésben részesültek, őket tekinthetjük, *Jörg Blaurock* nevű pappal együtt a bemenítő mozgalom atyjainak. Amikor ezt mondom, akkor nem kívánom vitatni azt, hogy már ez előtt és más helyeken is voltak kezdeményezések a korai kereszténységben gyakorolt felnőttkeresztység visszaállítására. Mindenesetre ez a reformációnak a harmadik ága, az anabaptista reformáció az üldözések ellenére, vagy talán éppen az üldözések miatt gyorsan terjedni kezdett Svájcban.

Még ugyanabban az évben vallotta meg a híres teológus és egyetemi professzor, *dr. Balthazar Hubmayer* is a bemenítést. Ő már azelőtt két évvel a lutheri reformációhoz csatlakozott, majd később Zwingli barátjává vált. 1525 húsvétján baptizált hatvan másik személlyel együtt a Rajna felső vidékén Waldshut város papjaként. Ezt követően templomból minden képet eltávolítottak. A keresztelomedencét is kirakták a templomból. Mivel ez a Waldshut nevű városka Elő-Ausztriában fekszik, és Hubmayer a nagy parasztháború idején, 1524–1525-ben a paraszttal szövettséget vállalt fel, emiatt a Habsburgok elkezdték őt köröztetni. Ez a körülmény, nevezetesen, hogy Hubmayernek menekülnie kellett, ez a mohácsi csata után igen jelentős szerepet játszott. Ezért is kellett Hubmayert végül is átadni a Habsburgoknak. (Erről majd holnap többet fogok mondani.)

Azt mindenképpen megfigyelhetjük, hogy ez a bemenítő mozgalom, ez a társadalom minden rétegében talált követőkre. A követői között találunk papokat, nemeseket, polgárokat és parasztokat egyaránt. Az anabaptisták mozgalma egyértelműen tömegmozgalommá vált. Gondoljunk csak arra, hogy miután az első anabaptisták 1526-ban megjelentek Dél-Tirolban, rövidesen azután egész Tirol bemenítési országgént vált ismertté. Egészen a 17. század elejéig vannak beszámolók arról, hogy üldözték és száműzték onnan az anabaptista hívőket. A legprominensebb képviselője ennek a mozgalomnak arról a területéről a Pustertalból származó *Jacob Hutter* volt. Miután már 1526-tól kezdődően

Morvaország a bemenítő hívők számára egy menedékszálló lett, Hutter volt az egyik azoknak, akik a Tirolban nagyon keményen üldözött anabaptistáknak segített átmenekülni a morvaországi földbirtokos nemesek birtokára. Ott hamarosan a gyülekezet vezetője lett, és Austerlitzben a gyülekezet vénéjévé választották. Ott szervezték meg azt a vagyonszövetséget, ami mai napig is a hutteri közösségek egyik jellemvonása. Ez a vagyonszövetség válasz volt az otthonaikból és a gazdaságaikból elűzött testvérek sorsára. Nyugodtan elfogadhatjuk azt a feltételezést, hogy ennek a megoldásnak egy része a testvéri keresztény kötelesség volt, sőt ez központi szerepet játszott abban, hogy ő így rendezkedett be.

Jacob Hutter osztozott sok más anabaptista vezető sorsában. Az üldözöttség végül letartóztatás, megkínzás és máglyán való elégetés volt. 1536-ban egy tiroli missziós utazás során letartóztatták, kegyetlenül megkínzották, és végül Innsbruckban máglyán elégették. Erre a jogi hátteret egy 1529-ben elfogadott birodalmi rendelet adta, amely a bemenítésre biztatók számára a halálbüntetést helyezte kilátásba, minden más lehetőséget (bocsánat) kizárva. Egyetlen lehetőségük volt, megmenekülésre, azoknak, akik lemondanak a bemenítésről: ha megtagadják azt. Akik visszaesnek, azoknak a jog szerint nem volt további esélyük. A férfiak esetében a kivégzési módszer vagy az elégetés vagy a lefejezés volt. A nők esetében a vízbe fojtást írták elő.

Egy különösképpen megindító történet, az alsó-ausztriai Falkenstein várához kötődik. Ez megtalálható a 2011-ben megnyitott második bemenítési múzeumunk kiállítási anyagában. Ez a történet, mintegy 150 testvér letartóztatásáról szól, amely az 1539. december 6-i istentiszteletük alkalmával történt. A 150 anabaptista közül 90 férfi volt, akiket I. Ferdinánd király parancsára gályarabságra ítélték, és rablánccon Triestbe hajtottak. Ott arra kényszerítették őket, hogy gályarabokként evezzenek az ozmánok ellen irányított hadihajókon. Pontosan őket, akik megtagadtak mindenfajta erőszakoskodást embertársaik ellen, és készek voltak arra is, hogy az ellenségeiket is szeressék. (Jöjjenek el Falkensteinbe, és nézzék meg, hogy milyen hitbéli bátorságot mutattak ezek a testvérek, és a szenvedésre való készségüket Jézusnak ezek a tanítványai.)

1622-től kezdően azonban Morvaország is megszűnt menedékhelynek lenni az anabaptisták számára. Az ellenreformáció ott is elharapódzott, és *Ditrichstein* érsek, mint a morvai földbirtokos úr az összes anabaptistát Felső-Magyarországra száműzte. Pontosan ez volt az az idő, amikor *Bethlen Gábor* az üldözötteknek megpróbált menedéket, védelmet felkínálni. Ezzel az anabaptisták jelenlétének súlypontja továbbtolódott kelet felé, Magyarországra. Ezzel az ő üldözöttségüknek a súlypontja is követte őket Magyarországra.

Az utolsó kapcsolat a mi hitelőink és országaink között, a karintiai hutteriták szenvedéstörténete volt 1755-ben. *Mária Terézia*, aki hitkérdésekben teljes mértékben intoleráns volt, azt kívánta, hogy Erdélybe vigyék őket, ez volt az egyetlen terület, ahol vallásszabadság volt. Azonban a vallásszabadságot ott is csak a misszió megtiltásának az árán lehetett gyakorolni. A hutteriták, akik akkor már létszámban és lelkileg is erősen meggyengültek, új életre kaptak. A misszió tiltása ellenére elkezdték újra hirdetni az evangéliumot. Ennek a következménye azonban újból a száműzetés volt. De ez a szenvedés újra életet hozott!

Dr. Bukovszky Ákos fordítását lektorálta Marosi Nagy Lajos.